

Televizija se ne može ozbiljno kritikovati; to je sizifovski posao. Kritikovati se može jedno umetničko delo; napor usmeren ka umetnosti. Televizija se može jedino komentarisati — ozbiljno i lucidno, a ni to nije lako. To znači: da se ne može govoriti o detaljima, već o celinama, upoređujući ih međusobno i izvlačeći zaključke korisne za kulturni razvoj. Dakle: o svrsi i ciljevima. Na taj način može, na primer, jedan film, koji je sada van domena »kritike«, biti komentarisani u okviru rasprave o njegovoj celishodnosti u okviru programa, bloka emisija ili o valjanosti same šeme.

Komentarisati, međutim, znači takođe kritikovati, ali na jedan poseban način, ne polazeći u prvom redu od strogo estetičkih merila, već pre od načela i premisa koje će izlučiti mišljenje korisno za nivo programa. (Time hoću da kažem da suviše estetizirajuće mišljenje često nije niotkakve koristi). Kritikovati, dakle, treba na jedan viši funkcionalan način, a ne estetičko-umetnički, što ne isključuje i ovaj poslednji kriterij. To je, rečju, šira kritika koja posmatra u širem fokusu televizijski program kao takav i u zavisnosti od pojedinih njegovih delova. To je rasprava o programu sa određenim ciljem, tj. ciljem unapređenja programa. Ukratko, to je stepen »niže« kritike u odnosu na umetničku kritiku, ali i stepen »više« kritike u odnosu na istu, s obzirom na svoju širinu. Televizijski komentar podrazumeva kritiku koja uzima u obzir mnogo više premisa no obična umetnička kritika, samim tim što u svoj obim obuhvata i nju samu.

MUZEJI SU SOPSTVENE ŽRTVE

Šta treba da budu muzeji? Da li skladišta umetničkih predmeta, skladišta ekspanata, ili mesta gde će se prikazivati i otkrivati umetničke vrednosti? Zasad, oni su besumnje bliži riznicama, a ponegde i magacinima, nego prikazivačima remek dela.

Kada posetilac prolazi pored gomile čupova i vaza, i delova vaza i čupova, u Etrurskom muzeju u Rimu, ili prepunih polica stare egipatske sitne i krupne plastike ili gomile mumija u Nacionalnom muzeju u Kairu, kad svugde i na svakom koraku tako reći susreće bezbrojne preistorijske predmete (ima se utisak kao da ćemo na kraju pronaći kompletno njihovo posuđe), kada posmatra pravo stovarište ikona u galerijama u Atini ili Kiparsko blago ili kada zađe u Britanski muzej ili bilo koju drugu sličnu i čuvenu riznicu, on nedvojbeno oseća da mu stvarne vrednosti izloženih dela izmiču, da se njihova pojedinačna izuzetnost utapa u mnoštvu, da eksponati vredni dugih posmatranja i meditiranja promiču u opštoj stisci, tesnacu prostornom i vremenskom, on sve više počinje da se oseća kao građanin nekog minulog vremena, na pijaci grnčarije tog istog vremena ili na velikom gradilištu

LITER SALAT 6

piramida ili u zimogrozivom prostoru srednjovekovnih bogomolja ili manastira, građanin, radnik ili namernik, prilično ravnodušan u prisustvu tog svakodnevnog, naviknutog prizora, jedan posmatrač ili prolaznik, koji se pomalo i tuđi tih mesta, pa mu i sami predmeti izgledaju strani.

Zaista, teško je sve videti; a još teže je u mnoštvu videti bar nešto. U tako pretrpanim muzejima (uostalom, i izložbama) posetilac željan uživanja prinuđen je na neprekidan napor da sam razdvaja, izdvaja i bira, napor koji ga ubrzo zamori, tako da za posmatranje ostaje jedva malo energije, na kraju jedva toliko da nade izlaz iz tih prostorija, monotoni, neosvetljenih, zagušljivih, da bi se domogao svetlosti i vazduha. I, što je najvažnije, lišen onog nasušnog zadovoljstva koje je trebalo da rezultira kao posledica posete. Telo je zamoreno, čula prenadražena, a zadovoljstvo jedva uhvatljivo, čovek se nehotice odbija od poseta. Više bi bilo koristi i zadovoljstva, uistinu više bi se učinilo za umetnost i njeno razumevanje, za punu afirmaciju estetskih vrednosti umetničkih dela, kao i za preobražaj koji se vrši u čoveku, njegovoj psihi i osećajnosti, kada bi te gomile sklonili iz izložbenih sala i u njima izložili samo najprezentativnije primke, dovoljno izdvojene jedne od drugih, sa dovoljno mesta oko njih, sa dovoljno stolica i osvetljenja, da bi se mogli posmatrati i da bi se, konačno, moglo u njima uživati, da bi se sve njihove vrednosti pred nama otvorile, da bismo se i mi celi pred tim svečanostima ljudskog duha makar za taj časak preobrazili.

REPRODUKCIJA UMETNIČKE SLIKE

Reprodukcija umetničke slike je često podobnija od originala. Ona dočarava jednu sliku potpuno, odnosno njen celokupni spoljni izgled: dimenzije, okvire, boje, nijanse, materijal i sve to na jedan krajnje uverljiv način. Često, gledajući originalnu sliku, mi ne zapažamo sve ove komponente, iz raznih razloga, ponajčešće lošeg osvetljenja ili zakrčenosti galerije, loše pozadine, neodgovarajuće temperature (za sliku i za posetioca) i slično, tako da nam mnoge nijanse propadaju, i mi doživljavamo, često, puno razočaranje.

Reprodukcija, snimljena pod najidealnijim okolnostima, popravljiva stvar, vraća nas vrednostima dela, koja, ako smo u stanju, potom otkrivamo i na originalu. Katkad, čak, doživljavamo razočaranje gledajući original posle reprodukcije. Nismo u stanju da nademo svu onu lepotu doživljenu u prvi mah na reprodukciji. Naravno, ne zagovaram reprodukciju, ali da je njen značaj, makar i kao priručnog ili pomoćnog sredstva, ogroman i neprocenjiv, u to ne može biti sumnje.

UMETNIČKE VREDNOSTI

Ima jedna misao koja se sve pouzdanije nameće razmišljanju, misao naime o umetničkoj vrednosti, o vrednosti umetničkih tvorevina. Ona glasi: da se neprekidno, iz generacije u generaciju, menjaju ocene izvesnih umetničkih dela, da se ona u stvari neprestano preocenuju i, prema vremenu, ili dobijaju više od svoje vrednosti ili im se vrednost umanjuje.

S druge strane, ne dovodi li to kriterijume u sumnju? Ako se sve neprestano može pobijati ili vaskrsavati, nije li onda to već igra za sebe, igra kojoj je umetničko delo samo povod, igra ukoliko protivrečnija utoliko, čini se, potrebnija? U njoj se uživa; ali ne samo to: ona, u stvari, potvrđuje interesovanje publike, pa i sladokusaca, za umetnost, i ne samo što pothranjuje, ona umetnost gotovo drži u životu. Dakle, te raspre su korisne, besumnje, čak i kad uništavaju, za trenutak, jedno delo.

A samo delo, šta je u tom slučaju sa njim? Ono kao da je autonomno, i sve što se više o njemu raspravlja, kao da je sve autonomnije, ono stoji i odoleva. Da li je, uistinu, nerastumačivo, nepristupačno, jednom zauvek nedokučivo? Mislim da — jeste. (Recimo — da se zadržim na našim primerima — jedna Kračunova grupna scena, iz medaljona karlovačkog ikonostasa — zar je zaista »jasna« i zar će ikad biti jasna? Ako bude, prestaće biti umetnost).

Umetnost, izgleda, stoji tu pred nama da — zrači. Da nas, dakle, zadivljuje, poražava, zanosi ili nadahnjuje. Ona je potrebna da bismo shvatili sebe kao bića koja osećaju i mogu sebe da nadmaše, odnosno potvrde.

TEKUĆA LITERARNA KRITIKA

Nespremna da literarne pojave objasni na adekvatan način, objasni prvo sebi, a potom drugima, da da jedno zadovoljavajuće objašnjenje svrhe i smisla moderne literature, nespremna, dakle, da govori o prvorazrednoj produkciji, ona se prilagođava onoj vrsti pisanja koja odgovara njenim mogućnostima i nivou. Od tekuće literarne kritike ne može se očekivati bogzna šta; kapacitet kritičara je na stadijumu afiniteta, srodnosti duhovne i intelektualne. Kritika je vrlo uska, može da izrazi samo ono što već nosi u sebi, dakle, ne mnogo. Doučenosti i talenta nedostaje u ogromnim količinama.